

Exploring the Impact of Harmful Internet Use by Parents on Adolescents' Critical Thinking and Religious Identity

Reza Jafari Harandi¹✉^{iD} | Amirhossein Janatian²^{iD}

1. **Corresponding Author:** Full Professor, Department of Educational Sciences, Faculty of Literature and Humanities, University of Qom, Qom, Iran. **Email:** rjafrih@gmail.com
2. Colleague Department of Educational Studies, Human Sciences Faculty, Farhangian University, Tehran, Iran. **Email:** amirhoseinjannatian@gmail.com

Article Info	ABSTRACT
Article type: Research Received: 07 April 2025 Revised: 10 May 2025 Accepted: 05 June 2025 Published: 15 June 2025 Keywords Harmful Internet Use, Parents, Critical Thinking, Religious Identity, Adolescents.	Objective: Harmful internet use may lead to disruptions in parent–child interactions and pose challenges to the cognitive developmental process of adolescents. In light of examining these impacts, the present study investigates the role of parental harmful internet use in shaping adolescents' critical thinking and religious identity. Method: Adopting a descriptive-correlational approach, this study targets adolescents in Isfahan city and their parents (both fathers and mothers) during the year 1402 (2023–2024). Based on Cochran's formula, a cluster-randomized sample of 260 adolescent-parent pairs was selected. Participants completed these instruments: Ricketts' Critical Thinking Questionnaire (2003); Khoshavi's Religious Identity Questionnaire (1390/2011); Calvo-Francis' Harmful Internet Use Scale (2016). Data were analyzed using SPSS software and multiple regression analysis. Results: The study reveals that harmful internet use by fathers predicted 45.4% and mothers predicted 1.2% of the variance in adolescents' critical thinking skills ($P < 0.05$). Additionally, fathers' harmful internet use accounted for 47.1% and mothers' use for 2.3% of the variance in adolescents' religious identity formation ($P < 0.05$). Conclusion: The results indicate that harmful internet use by parents, particularly fathers, serves as a barrier to the development of both critical thinking and religious identity among adolescents. The influence of fathers' internet habits appears significantly stronger than that of mothers. Accordingly, identifying parents involved in harmful internet use and implementing media literacy-based interventions can facilitate the development of adolescents' critical thinking and the formation of their religious identity.

Cite this article

Jafari Harandi, R., & Jannatian, A.H. (2025). Exploring the Impact of Harmful Internet Use by Parents on Adolescents' Critical Thinking and Religious Identity. *Applied Issues in Islamic Education*, 10 (1), 27-42.
<http://dx.doi.org/10.61882/qaiie.10.1.2>



© The Author(s). Publisher: Academy of Scientific Studies in Education.



وزارت آموزش و پرورش
سازمان پژوهش و
برنامه‌ریزی آموزشی



پژوهشگاه تعلیم و تربیت



پژوهشگاه
مطالعات آموزش و پرورش

بررسی نقش استفاده آسب‌زای والدین از اینترنت در تفکر انتقادی و هویت دینی نوجوانان

رضا جعفری هرندی^۱ | امیرحسین جنتیان^۲

۱. نویسنده مسئول: استاد گروه علوم تربیتی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه قم، قم، ایران. رایانامه: rjafrih@gmail.com
۲. همکار گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران. رایانامه: amirhoseinjannatian@gmail.com

چکیده	اطلاعات مقاله
مقدمه: استفاده آسب‌زا از اینترنت ممکن است موجب بروز اختلالاتی در تعاملات والد-فرزند شود و مشکلاتی را در روند تکاملی فکری نوجوانان ایجاد کند؛ در خصوص بررسی این تأثیرات، پژوهش حاضر با هدف بررسی نقش استفاده آسب‌زای والدین از اینترنت در تفکر انتقادی و هویت دینی نوجوانان بود. روش: روش پژوهش توصیفی-همبستگی بود. جامعه آماری را نوجوانان شهر اصفهان به همراه والدینشان (پدران و مادران) در سال ۱۴۰۲ تشکیل دادند. بر اساس فرمول کوکران، نمونه‌ای به حجم ۲۶۰ نوجوان-والدین به روش تصادفی خوشه‌ای انتخاب شد تا پرسشنامه تفکر انتقادی ریکتس (۲۰۰۳)، پرسشنامه هویت دینی خوشاوی (۱۳۹۰) و استفاده آسب‌زا از اینترنت کالوو-فرانسیس (۲۰۱۶) را تکمیل نمایند. تجزیه و تحلیل داده‌ها به کمک نرم‌افزار SPSS و تحلیل رگرسیون چندگانه انجام گرفت. یافته‌ها: یافته‌های پژوهش نشان داد استفاده آسب‌زای پدران از اینترنت ۴۵/۴ و استفاده آسب‌زای مادران از اینترنت ۱/۲ درصد از تفکر انتقادی نوجوانان را پیش‌بینی می‌کنند ($P < 0/05$). همچنین استفاده آسب‌زای پدران از اینترنت ۴۷/۱ و آسب‌زای مادران از اینترنت ۲/۳ درصد از هویت دینی نوجوانان را پیش‌بینی می‌کنند ($P < 0/05$). نتیجه‌گیری: بنابراین بر اساس نتایج استفاده آسب‌زای پدران و مادران از اینترنت مانعی برای رشد تفکر انتقادی و شکل‌گیری هویت دینی نوجوانان است و نقش استفاده آسب‌زای پدران از اینترنت در تفکر انتقادی نوجوانان پررنگ‌تر از مادران است. به این ترتیب شناسایی والدین درگیر با استفاده آسب‌زا از اینترنت و ارائه مداخلات مبتنی بر سواد رسانه‌ای کمک می‌کند تا رشد تفکر انتقادی و شکل‌گیری هویت دینی نوجوانان تسهیل گردد.	نوع مقاله: پژوهشی دریافت: ۱۸ فروردین ۱۴۰۴ بازنگری: ۲۰ اردیبهشت ۱۴۰۴ پذیرش: ۱۵ خرداد ۱۴۰۴ انتشار: ۲۵ خرداد ۱۴۰۴ کلیدواژه‌ها استفاده آسب‌زا از اینترنت، والدین، تفکر انتقادی، هویت دینی، نوجوانان.

جعفری هرندی، رضا، و جنتیان، امیرحسین (۱۴۰۴). بررسی نقش استفاده آسب‌زای والدین از اینترنت در تفکر انتقادی و هویت دینی نوجوانان. *مسائل کاربردی تعلیم و تربیت اسلامی*، ۱۰ (۱)، ۲۷-۴۲.
<http://dx.doi.org/10.61882/qaiie.10.1.2>

استناد



© نویسندگان.

ناشر: پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش.

مقدمه

در جامعه مبتنی بر اطلاعاتِ معاصر، اینترنت عمیقاً در زندگی روزمره مردم نفوذ کرده و امکانات بسیاری را برای آنها فراهم نموده است و در نتیجه به عنوان یک تسهیل کننده ارتباطات اجتماعی، منبعی ارزشمند و بستری مناسب برای سرگرمی شناخته می شود (لیو و دیگران، ۱، ۲۰۲۳)؛ بر همین اساس استفاده از فن آوری های مبتنی بر اینترنت به سرعت افزایش یافته است (دی-ماسی و واک، ۲، ۲۰۲۲). اگرچه استفاده بهینه از اینترنت مفید است، اما استفاده نادرست از آن می تواند مشکلات بسیاری را برای نوجوانان از جمله ورزش کمتر، حذف وعده های غذایی و دیر خوابیدن (اوتساکا و دیگران، ۳، ۲۰۲۰؛ یانیدیس و دیگران، ۴، ۲۰۲۱)، رفتارهای بهداشتی ضعیف، افسردگی و اختلال خوردن ایجاد کند (کوزبیسکا و دیگران، ۵، ۲۰۲۲). بنابراین بررسی مسائلی که بتواند از آسیب های ناشی از اینترنت بکاهد از ضروریات پژوهشی حوزه نوجوان است.

یکی از این مسائل تفکر انتقادی^۶ است. تفکر انتقادی یکی از توانایی های ارزنده فکری است که نوجوانان باید کسب کنند تا بتوانند شنیده ها، خوانده ها، اندیشه ها و اعتقادهای مختلفی را که در طول زندگی خود و به واسطه منابع مختلف دریافت می کنند را ارزیابی کرده و در مورد آن تصمیم های منطقی بگیرند (فیروزفر و دیگران، ۱۳۹۹). تفکر انتقادی نوعی مهارت شناختی و اساسی برای یادگیری است که خود از مهارت های درک کردن، سازماندهی اطلاعات، حدس زدن، استدلال قیاسی، تشکیل مفهوم، نتیجه گیری، تجزیه و تحلیل و تغییر شرایط با توجه به موقعیت آن تشکیل شده است (حیرانی و دیگران، ۱۳۹۹). این مهارت تأثیر قابل توجهی در نقد و تحلیل تأثیرات رسانه و اینترنت و شناسایی اطلاعات مرتبط و منابع اطلاعاتی دارد (گالیندو-دومینگوئز و دیگران، ۷، ۲۰۲۴). بنابراین در جامعه مبتنی بر اینترنت امروز، تجهیز بودن نوجوانان به مهارت تفکر انتقادی امری ضروری و شناخت همبسته های آن مسأله ای حائز اهمیت است.

از سوی دیگر مشخص شده است که علاوه بر تفکر انتقادی، هویت دینی^۸ نیز از جمله ویژگی های مثبت در نوجوانان است که می تواند از آنان در برابر اثرات مخرب رسانه و اینترنت محافظت کند (رفیعی، ۱۴۰۲). هویت دینی دربرگیرنده باورها، ارزش ها و اعتقادات دینی و مجموعه ای از اصول و عقاید دینی در گروه های مذهبی است که بخشی از شخصیت فرد می باشد و فرد نسبت به آن اعتقاد و شناخت پیدا می کند (کیسر^۹، ۲۰۱۵). از آنجایی که دین و مذهب یکی از مهمترین سیستم های کنترل درونی انسان است تا زمانی که پایه های مذهبی در یک جامعه قوی باشد و اعضای آن به اعتقادات و باورهای دینی و مذهبی پایبند باشند، عموماً به فساد و انحراف روی نمی آورند (رامیرز-کورونل و دیگران، ۱۰، ۲۰۲۳). در جوامع در حال گذار، نسل نوجوان در جست و جوی کسب جایگاه هویت خود با ذهنیت های مختلفی مواجه می شوند و در ایران به عنوان یک جامعه مذهبی در این مسیر با نظرات و ذهنیت های مختلفی در

1. Liu, Wu, Sun, Bai & Duan

2. De MasiA & Wac

3. Otsuka, Kaneita, Itani, Jike, Osaki et al

4. Ioannidis, Taylor, Holt, Brown, Lochner et al

5. Kozybska, Kurpisz, Radlińska, Skwirczyńska, Serwin et al

6. critical thinking

7. Galindo-Domínguez, Bezanilla & Campo

8. religious identity

9. Keiser

10. Ramírez-Coronel, Mahdavi, Juma Abdu, Azis, Amir Al-Salami,

زمینه دینداری مواجه هستند که همین امر موجب ناتوانی در کسب هویت دینی می‌شود (رفیعی، ۱۴۰۲). با این روند، مکانیسم کنترل درونی نوجوانان برای مقابله مؤثر با اثرات مخرب رسانه و اینترنت تضعیف می‌شود و نتیجه‌ی آن گرایش به انحرافات و فساد است.

بنابراین با توجه به نقش تفکر انتقادی و هویت دینی در کاهش آسیب پذیری نوجوانان از رسانه و اینترنت، بررسی عوامل مؤثر در این زمینه ضروری است. یکی از مهمترین این عوامل خانواده است. پائول^۱ (۲۰۱۸) که یکی از کارشناسان طراز اول تفکر انتقادی است اعتقاد دارد که عوامل خانوادگی تا حدود زیادی بر تفکر انتقادی تأثیر دارد. از طرفی پژوهشگران بسیاری معتقدند که تأثیر خانواده در هویت دینی نوجوانان از امتیاز ویژه‌ای برخوردار است (شهیکی و دیگران، ۱۴۰۱؛ احمدی، ۱۴۰۲؛ موتاکین و دیگران، ۲۰۲۲). مشخص شده است که تعاملات مثبت با پدر و مادر باعث انتقال ارزش‌ها و باورهای مذهبی بین‌نسلی می‌شود و از سوی دیگر رابطه مثبت والد-فرزندی همانندی مذهبی بین مادر و فرزند را افزایش داده و هماهنگی مذهبی بین والدین و فرزندان باعث تقویت رابطه والد-فرزندی می‌شود (پاکوفته و دیگران، ۱۴۰۰) و از این طریق اکتساب هویت دینی را آسان می‌سازد. بنابراین می‌توان گفت اشتغال بیش از حد والدین به استفاده از اینترنت سبب می‌شود فرصت و وقت کافی را برای رسیدگی و توجه به فرزندان خود و انجام دادن فعالیت‌های مشترک با آنها نداشته باشند (یارگیررورش و دیگران، ۱۳۹۸) و از این مسیر شکل‌گیری هویت دینی نوجوانان را مختل نماید. بنابراین استفاده آسیب‌زای والدین از اینترنت می‌تواند نقش مهمی در کسب مهارت تفکر انتقادی و هویت دینی نوجوانان داشته باشد.

استفاده آسیب‌زا از اینترنت^۳ برای توصیف استفاده بیش از حد و کنترل نشده از برنامه‌های مجازی مانند بازی‌های آنلاین، پورنوگرافی یا عضویت در سایت‌ها و شبکه‌های اجتماعی به کار می‌رود و به موقعیت‌هایی اطلاق می‌شود که در آن استفاده از اینترنت تأثیر منفی بر روابط بین فردی، زندگی اجتماعی یا ثبات عاطفی کاربران دارد (دی-انجلو و مورنو^۴، ۲۰۲۰). با توجه به فرضیه جابه‌جایی^۵، زمان صرف‌شده با اینترنت یا فن‌آوری ممکن است ارتباطات معنی‌دار والدین و فرزند را جابه‌جا کرده و کاهش دهد (کوین و دیگران^۶، ۲۰۱۴). محققان اصطلاحاتی نظیر تداخل فن‌آوری^۷ (مک‌دانیل^۸ و کوین، ۲۰۱۶) یا فابینگ^۹ (رابرتز و دیوید^{۱۰}، ۲۰۱۶) را برای توضیح تداخلاتی که هنگام استفاده از اینترنت یا فن‌آوری در تعامل روزمره یا روابط ایجاد می‌شود، استفاده کردند. برخی پژوهشگران فابینگ را محصول جانبی استفاده و سواس‌گونه از فن‌آوری، مفهوم‌سازی کرده‌اند که بر روابط اثرات منفی بسیاری دارد (مک‌دانیل و دیگران^{۱۱}، ۲۰۱۸). بر این اساس استفاده آسیب‌زا از اینترنت تأثیر تداخلی یا منفی بر الگوهای تعاملی والدین با فرزندان خود و موجب پاسخگویی، حساسیت و توجه پایین و خصومت بیشتر نسبت به فرزند می‌شود (ژو و دیگران^{۱۲}، ۲۰۲۲). مطالعات انجام شده در این زمینه بیان کرده‌اند که از آنجایی که کیفیت روابط والد-فرزندی مدلی ارزشمند برای درک نقش پرخطر و یا محافظتی والدین در رشد نوجوانان است

1. Paul

2. Muttaqin, Chanafi, Nofelia & Khristi

3. problematic Internet use

4. D'Angelo & Moreno

5. displacement theory

6. Coyne, Padilla-Walker, Fraser, Fellows & Day

7. technoferece

8. McDaniel

9. phubbing

10. Roberts & David

11. McDaniel, Galovan, Cravens & Drouin

12. Zhu, Deng & Wan

(تروملو و دیگران^۱، ۲۰۲۱)؛ می‌توان گفت که استفاده آسیب‌زای والدین از اینترنت، به‌واسطه افزایش غفلت و طرد فرزندان، تعاملات والدین با فرزندان را به‌طور منفی تحت تأثیر قرار می‌دهد (ژو و دیگران، ۲۰۲۲)؛ لیو و دیگران، ۲۰۲۴) و می‌تواند مشکلات بسیاری را در نوجوانان ایجاد کند (حبیبی کلیبر و بهادری خسروشاهی، ۱۳۹۹) که از آن جمله می‌توان به ناتوانی در کسب مهارت تفکر انتقادی (اسحاق‌نیموری و دیگران، ۱۴۰۲) و هویت دینی (رضاییان و توتونچی، ۱۳۹۸)؛ پاکوفته و دیگران، ۱۴۰۰؛ یاریگرو و دیگران، ۱۳۹۸) اشاره کرد.

در نهایت لازم است گفته شود که شیوع استفاده آسیب‌زا از اینترنت در بزرگسالان ۶/۲ درصد و گزارش شده است (ساکاکیهارا و دیگران^۲، ۲۰۱۹) و برخی از محققان در مورد دست کم گرفتن این مشکل در بزرگسالان هشدار می‌دهند (لوپز-فرناندز و دیگران^۳، ۲۰۲۳). از سوی دیگر تعداد مطالعات متمرکز بر استفاده آسیب‌زا از اینترنت در بین والدین و به‌خصوص در پدران حتی کمتر است و این در صورتی است که مطالعاتی که اخیراً انجام شده نشان داده‌اند که استفاده آسیب‌زا از اینترنت در والدین جوان (۱۸ تا ۲۵ سال) بیشتر در نوجوانان (۱۲ تا ۱۸ سال) است (ژو و دیگران، ۲۰۲۲). تحقیق دیگری گزارش می‌دهد حدود ۳ درصد از مادران بالای ۲۰ سال، مشکوک به اعتیاد به اینترنت هستند و جزء کاربران مشکل‌ساز محسوب می‌شوند. از سوی دیگر شیوع استفاده آسیب‌زا از اینترنت، در مادران از ۴ تا ۳۵/۸ درصد گزارش شده است. نکته جالب توجه آن است که سطح استفاده آسیب‌زا از اینترنت با احساسات منفی مرتبط با فرزندپروری افزایش می‌یابد (ساکاکیهارا و دیگران، ۲۰۱۹). در زمینه شیوع استفاده آسیب‌زا از اینترنت در پدران اطلاعاتی در دسترس نیست و تنها مطالعات انجام شده از اثرات منفی این پدیده در پدران بر نوجوانان سخن گفته‌اند (گونایدین و دیگران^۴، ۲۰۲۱)؛ لیو و دیگران^۵، ۲۰۲۴). این موضوع نیاز به تمرکز بیشتر بر استفاده آسیب‌زا از اینترنت در والدین و به‌ویژه در پدران را نشان می‌دهد.

بنابراین به‌طور کلی پژوهش‌ها حاکی از آن است که استفاده آسیب‌زا از اینترنت ممکن است موجب بروز اختلال در تعاملات والد-فرزند شود و مشکلاتی را در روند تکاملی فکری نوجوانان ایجاد کند. مبانی نظری و شواهد تجربی موجود در این زمینه نشان می‌دهند که کیفیت روابط والد-فرزند در تفکر انتقادی و هویت دینی نوجوانان نقش دارد و اثرات منفی استفاده آسیب‌زای مادران از اینترنت بر فرزندان ثابت شده است؛ اما پیامدهای استفاده آسیب‌زای پدران از اینترنت مورد غفلت پژوهشی قرار گرفته است. از سوی دیگر اغلب مطالعات انجام شده در زمینه اثرات استفاده آسیب‌زای مادران از اینترنت بر روی کودکان انجام شده است و نقش این پدیده در نوجوانان کمتر مورد توجه قرار گرفته است. بنابراین پژوهش حاضر به‌منظور بررسی سهم نقش استفاده آسیب‌زای مادران و پدران از اینترنت در تفکر انتقادی و هویت دینی نوجوانان انجام یافته است.

1. Trumello, Vismara, Sechi, Ricciardi, Marino et al
2. Sakakihara, Haga & Osaki
3. Lopez-Fernandez, Romo, Kern, Rousseau, Lelonek-Kuleta et al

4. Gunaydin, Arici, Kitlu & Demir
5. Liu, Wu, Han, Wang, Kan et al

مواد و روش‌ها

مطالعه حاضر به‌روش توصیفی-همبستگی انجام شد. جامعه آماری را نوجوانان ۱۲ تا ۱۷ سال شهر اصفهان به همراه والدینشان (پدران و مادران) در سال ۱۴۰۲ تشکیل دادند. بر اساس فرمول کوکران برای حجم جامعه نامعلوم و با احتساب احتمال ریزش، نمونه‌ای به حجم ۲۸۰ والد-نوجوان به‌روش تصادفی خوشه‌ای انتخاب شدند. به این صورت که از نواحی شش‌گانه مدارس شهر اصفهان، ۲ ناحیه و از این نواحی، چهار مدرسه دوره متوسطه (دو مدرسه دخترانه و دو مدرسه پسرانه) به‌صورت تصادفی انتخاب و با مراجعه به آن مدارس و اخذ رضایت از مدیر مدرسه و توضیح کامل اهداف پژوهش، مادران و پدران، پرسشنامه استفاده آسیب‌زا از اینترنت و دانش‌آموزان پرسشنامه‌های پرسشنامه تفکر انتقادی و پرسشنامه هویت دینی را تکمیل نمودند. لازم به ذکر است تعداد ۲۰ سری پرسشنامه مخدوش بود و در نهایت ۲۶۰ سری پرسشنامه مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. اصول اخلاقی رازداری، شرکت آزادانه در پژوهش و اطلاع‌رسانی در خصوص نتایج، در صورت درخواست شرکت‌کنندگان مدنظر قرار گرفت.

ابزارها و پژوهش

پرسشنامه تفکر انتقادی^۱ (CTQ): این پرسشنامه توسط ریکتس^۲ (۲۰۰۳) در قالب ۳۳ سؤال و ۳ زیرمقیاس خلاقیت، بالندگی و تعهد طراحی شده است که براساس طیف لیکرت ۵ درجه‌ای (کاملاً موافقم = ۵ تا کاملاً مخالفم = ۱) نمره‌گذاری می‌شود. نمره بالاتر در این پرسشنامه به معنای تفکر انتقادی قوی‌تر است. بیابانگرد در سال ۱۳۸۷ برای بدست آوردن روایی در تحقیق خود ضرایب همبستگی بین نمره‌های آزمودنی‌ها در دو نوبت یعنی آزمون و آزمون مجدد استفاده کرد و روایی آن را برای کل آزمودنی‌ها، آزمودنی‌های دختر و آزمودنی‌های پسر به‌ترتیب ۰/۷۷، ۰/۸۸ و ۰/۶۷ گزارش نمود. پایایی این پرسشنامه توسط ایزدی‌فرد و سپاسی‌آشتیانی در سال ۱۳۸۹ به‌وسیله ضریب آلفای کرونباخ برای کل نمونه ۰/۹۴ و برای آزمودنی‌های دختر ۰/۹۵ و برای آزمودنی‌های پسر ۰/۹۲ گزارش شده است. در این پژوهش پایایی این پرسشنامه با ضریب آلفای کرونباخ ۰/۸۹ به‌دست آمد.

پرسشنامه هویت دینی: این پرسشنامه توسط خوشاوی (۱۳۹۰) در قالب ۳۱ سؤال و سه مؤلفه‌ی اعتقادات دینی، عواطف و احساسات دینی و انجام رفتارهای دینی طراحی و اعتباریابی شد. سؤالات این پرسشنامه بر اساس طیف لیکرت ۵ درجه‌ای (از کاملاً مخالفم = ۱ تا کاملاً موافقم = ۵) نمره‌گذاری می‌شود. نمره پایین‌تر به معنای هویت دینی ضعیف نسبت به جامعه می‌باشد. روایی صوری و محتوایی سؤال‌های این پرسشنامه مورد تأیید اساتید بود (شامانی و دیگران، ۱۳۹۵؛ قلمی و شعاع، ۱۳۹۷) و پایایی این پرسشنامه ۰/۸۰ گزارش شد (سلیمانی و دیگران، ۱۳۹۹). در این پژوهش پایایی این پرسشنامه با ضریب آلفای کرونباخ ۰/۷۳ به دست آمد.

پرسشنامه استفاده آسیب‌زا از اینترنت^۳ (IAUQ): این پرسشنامه توسط کالوو-فرانسیس^۴ (۲۰۱۶) ساخته شده است و از جدیدترین مقیاس‌های خودگزارشی در این حیطه به شمار می‌آید. این ابزار دارای

۱۲ گویه است و به روش لیکرت ۵ درجه‌ای (از کاملاً مخالفم = ۰ تا کاملاً موافقم = ۴) نمره‌گذاری می‌شود. نمرات بالاتر در این پرسشنامه به معنای استفاده آسیب‌زای بیشتر از اینترنت و نمرات بیشتر از ۲۴ در این پرسشنامه به معنای استفاده آسیب‌زا از اینترنت است. آلفای کرونباخ به دست آمده در پژوهش کالوو-فرانسیس (۲۰۱۶) برای زنان ۰/۹۱ و برای مردان ۰/۸۹ گزارش شده که نشان‌دهنده اعتبار بسیار خوب این آزمون است. همچنین دارای ضریب دینیمه‌سازی ۰/۸۶ برای دو جنس بوده است. همچنین نتایج بررسی همبستگی بین این پرسشنامه با مقیاس‌های کیفیت زندگی و اضطراب و افسردگی گلدبرگ نشان دادند که این پرسشنامه به صورت معنی‌داری با این مقیاس‌ها همبستگی دارد (کالوو-فرانسیس، ۲۰۱۶). این پرسشنامه توسط متقی و صفائی (۱۳۹۶) در ایران هنجاریابی و مشخص شد که آلفای کرونباخ کل برابر با ۰/۹۱ و روایی همگرایی با پرسشنامه اعتیاد به اینترنت یانگ برابر با ۰/۸۲ گزارش شد. در این پژوهش پایایی این پرسشنامه با ضریب آلفای کرونباخ ۰/۸۱ به دست آمد.

تجزیه و تحلیل آماری داده‌ها با استفاده از روش همبستگی پیرسون و تحلیل رگرسیون چندگانه و به کمک نسخه ۲۶ نرم‌افزار SPSS انجام گرفت.

یافته‌های پژوهش

در جدول ۱، اطلاعات جمعیت‌شناختی شرکت‌کنندگان در پژوهش ارائه شده است. میانگین سنی مادران $42/99 \pm 4/64$ و میانگین سنی پدران $47/47 \pm 4/33$ بوده است.

جدول ۱: اطلاعات جمعیت‌شناختی شرکت‌کنندگان

جنسیت	فراوانی	درصد فراوانی
دختر	۱۴۷	۵۶/۵
پسر	۱۱۳	۴۳/۵
کل	۲۶۰	۱۰۰
سن	فراوانی	درصد فراوانی
۱۲-۱۴ سال	۱۶۷	۶۴/۲۳
۱۵-۱۷ سال	۹۳	۳۵/۷۶

در جدول ۲، شاخص‌های توصیفی متغیرهای پژوهش و همچنین نتایج آزمون کلوموگروف-اسمیرنف جهت بررسی نرمال بودن داده‌ها، ارائه شده است.

جدول ۲: میانگین و انحراف معیار متغیرهای پژوهش و نتایج آزمون کلوموگروف-اسمیرنف جهت بررسی نرمال بودن داده‌ها

متغیرهای پژوهش	شاخص‌های توصیفی		آزمون کلوموگروف-اسمیرنف	
	میانگین	انحراف معیار	آماره	معناداری
استفاده آسیب‌زای مادران از اینترنت	۲۸/۱۷	۵/۷۶	۰/۲۳۲	۰/۲
استفاده آسیب‌زای پدران از اینترنت	۲۴/۸۴	۶/۵۳	۰/۲۵۲	۰/۲
تفکر انتقادی	۸۳/۹۲	۹/۹۴	۰/۲۸۶	۰/۲
هویت دینی	۸۰/۰۱	۸/۲۵	۰/۲۹۳	۰/۲

نتایج به‌دست آمده از جدول ۲ نشان می‌دهد میانگین استفاده آسیب‌زا از اینترنت در مادران و پدران گروه نمونه، بالاتر از میانگین جامعه است و شیوع این پدیده در مادران بیشتر از پدران است. نتایج دیگر این جدول سطوح پایین تفکر انتقادی و تطابق کمتر هویت دینی نوجوانان شرکت‌کننده با هویت دینی جامعه را نشان می‌دهد. همچنین بر اساس نتایج آزمون کلوموگروف-اسمیرنف، توزیع متغیرهای پژوهش نرمال است. جدول ۳، خلاصه نتایج تحلیل رگرسیون جهت پیش‌بینی تفکر انتقادی و هویت دینی نوجوانان بر اساس استفاده آسیب‌زای مادران و پدران از اینترنت را نشان می‌دهد.

جدول ۳: نتایج تحلیل رگرسیون جهت پیش‌بینی تفکر انتقادی و هویت دینی نوجوانان بر اساس استفاده آسیب‌زای مادران و پدران از اینترنت

متغیر ملاک	گام	متغیرهای پیش‌بین وارد شده	ضریب رگرسیون	سهم کل	سهم خالص	F تبدیل شده	درجه آزادی ۲	معناداری	دوربین واتسون
تفکر انتقادی	۱	استفاده آسیب‌زای پدران از اینترنت	۰/۶۷۴	۰/۴۵۴	۰/۴۵۴	۲۱۴/۵۹۱	۲۵۸	۰/۰۰۰۱	۱/۵۸۱
	۲	استفاده آسیب‌زای مادران از اینترنت	۰/۶۸۳	۰/۴۶۶	۰/۰۱۲	۵/۸۲۳	۲۵۷	۰/۰۱۷	
هویت دینی	۱	استفاده آسیب‌زای پدران از اینترنت	۰/۶۸۶	۰/۴۷۱	۰/۴۷۱	۲۲۹/۷۶۸	۲۵۸	۰/۰۰۰۱	۱/۶۴۶
	۲	استفاده آسیب‌زای مادران از اینترنت	۰/۷۰۳	۰/۴۹۴	۰/۰۲۳	۱۱/۶۵۳	۲۵۷	۰/۰۰۱	

همانطور که در جدول ۳ مشاهده می‌شود، در گام اول در پیش‌بینی تفکر انتقادی، متغیر استفاده آسیب‌زای پدران از اینترنت با ضریب رگرسیون ۰/۶۷۴ وارد معادله رگرسیون شد. توان دوم این ضریب رگرسیون و ضرب آن در عدد ۱۰۰، نشان می‌دهد که این متغیرها ۴۵/۴ درصد از تفکر انتقادی را به طور معناداری پیش‌بینی می‌کند ($p < ۰/۰۰۱$). در گام دوم متغیر استفاده آسیب‌زای مادران از اینترنت به معادله رگرسیون اضافه شده و ضریب رگرسیون را تا ۰/۶۸۳ و سهم کل را تا ۰/۴۶۶ افزایش داده است. بر اساس سهم خالص، این متغیر ۱/۲ درصد از تفکر انتقادی را به‌طور معناداری پیش‌بینی می‌کند ($p < ۰/۰۵$). همچنین بر اساس نتایج این جدول در گام اول در پیش‌بینی هویت دینی، متغیر استفاده آسیب‌زای پدران از اینترنت با ضریب رگرسیون ۰/۶۸۶ وارد معادله رگرسیون شد. توان دوم این ضریب رگرسیون و ضرب آن در عدد ۱۰۰، نشان می‌دهد که این متغیرها ۴۷/۱ درصد از هویت دینی را به‌طور معناداری پیش‌بینی می‌کند ($p < ۰/۰۰۱$). در گام دوم متغیر استفاده آسیب‌زای مادران از اینترنت به معادله رگرسیون اضافه شده و ضریب رگرسیون را تا ۰/۷۰۳ و سهم کل را تا ۰/۴۹۴ افزایش داده است. بر اساس سهم خالص، این متغیر ۲/۳ درصد از هویت دینی را به‌طور معناداری پیش‌بینی می‌کند ($p < ۰/۰۰۱$). جدول ۴، ضرایب خام و استاندارد معادله رگرسیون برای پیش‌بینی تفکر انتقادی و هویت دینی را نشان می‌دهد.

جدول ۴: ضرایب خام و استاندارد معادله رگرسیون برای پیش بینی تفکر انتقادی و هویت دینی

متغیرهای ملاک	متغیرهای پیش‌بین	ضرایب خام	ضرایب استاندارد	t	معناداری	
					تحميل	تورم واریانس
تفکر انتقادی	عدد ثابت	۱۰۵/۵۲۳		۶۳/۰۱۱	۰/۰۰۰۱	
	استفاده آسیب‌زای پدران از اینترنت	-۰/۶۸۰	-۰/۴۴۷	-۴/۲۸۲	۰/۰۰۰۱	۵/۲۴۹
	استفاده آسیب‌زای مادران از اینترنت	-۰/۴۳۵	-۰/۲۵۲	-۲/۴۱۳	۰/۰۱۷	۵/۲۴۹
	عدد ثابت	۱۰۵/۵۲۳		۶۳/۰۱۱	۰/۰۰۰۱	
هویت دینی	استفاده آسیب‌زای پدران از اینترنت	-۰/۶۸۰	-۰/۴۴۷	-۴/۲۸۲	۰/۰۰۰۱	۵/۲۴۹
	استفاده آسیب‌زای مادران از اینترنت	-۰/۴۳۵	-۰/۲۵۲	-۲/۴۱۳	۰/۰۱۷	۵/۲۴۹
	عدد ثابت	۱۰۵/۵۲۳		۶۳/۰۱۱	۰/۰۰۰۱	

نتایج جدول ۴ نشان می‌دهد که متغیرهای وارد شده به معادله، با توجه به ضرایب t، قادر به پیش‌بینی معنادار تفکر انتقادی و هویت دینی نوجوانان می‌باشد ($p < ۰/۰۵$).

بحث و نتیجه‌گیری

این پژوهش با هدف بررسی نقش استفاده آسیب‌زای والدین از اینترنت در تفکر انتقادی و هویت دینی نوجوانان انجام شد. نتایج به دست آمده در بخش اول نشان داد که استفاده آسیب‌زای والدین از اینترنت قادر به پیش‌بینی تفکر انتقادی ضعیف نوجوانان است و استفاده آسیب‌زای پدران از اینترنت نقش بیشتری در این زمینه دارد. بر اساس جست‌وجوی‌های محققین مطالعه‌ای که نقش استفاده آسیب‌زای والدین از اینترنت در تفکر انتقادی نوجوانان را بررسی کرده باشد یافت نشد تا به صورت مستقیم و یا غیرمستقیم استنادی به همسویی و یا ناهمسویی این بخش از نتایج با یافته‌های مطالعات پیشین کرد. اما در این زمینه تروملو و دیگران (۲۰۲۱) بر نقش پرخطر و یا محافظتی والدین در رشد نوجوانان تأکید نمودند. ژو و دیگران (۲۰۲۲) در این زمینه بیان نمودند که غفلت و طرد فرزندان اثرات منفی در تکامل نوجوانان دارند و استفاده آسیب‌زای والدین از اینترنت می‌تواند به واسطه کاهش کیفیت روابط والد-فرزندی روند تحولی نوجوانان را مختل می‌نماید. این نتایج در مطالعاتی همچون حبیبی کلیبر و دیگران (۱۳۹۹) و لیو و دیگران (۲۰۲۴) نیز تأیید شده است. در تأیید این نتایج، اسحاق‌نیموری و دیگران (۱۴۰۲) گزارش نمودند که مشکلات تعاملی والد-فرزندی موجب تضعیف تفکر انتقادی نوجوانان می‌شود. در تبیین این یافته‌ها بر اساس فرضیه جابه‌جایی می‌توان گفت زمان صرف‌شده با اینترنت یا فناوری مبتنی بر آن، ارتباطات معنی‌دار والدین با فرزند را کاهش می‌دهد (کوین و دیگران، ۲۰۱۴). این تأثیر به واسطه کاهش پاسخگویی، حساسیت و توجه و افزایش خصومت نسبت به فرزند انجام می‌پذیرد (ژو و دیگران، ۲۰۲۲). از طرف دیگر مشخص شده است الگوی تعاملی والدین با فرزندان تعیین‌کننده تفکر انتقادی نوجوانان است (پائول، ۲۰۱۸). از آنجایی که الگوهای تعاملی مؤثر والدین با فرزندان، فضایی را برای گفت‌وگوشنود مؤثر و به دور از احساسات منفی فراهم می‌آورد و بحث و جرأت‌مند بودن در برخورد با

مراجع قدرت خانواده (پدر و مادر) در رشد تفکر انتقادی اهمیت فراوانی دارد (فرازی و دیگران، ۱۳۹۶)، مشخص است که استفاده آسیب‌زای والدین از اینترنت این فضا را محدود کرده و امکان گفت‌و شنود مکرر و راحت را از نوجوان گرفته و باعث می‌شود تا والدین برای کاهش صرف زمان بحث و تبادل نظر با نوجوان، به تحمیل عقاید خود با خصومت و پرخاشگری بسنده کنند و از این راه به عنوان مانعی برای گرایش به تفکر انتقادی نوجوانان عمل نمایند. در تبیین دیگر می‌توان گفت از آنجایی که ضعف در تفکر انتقادی یکی از علل بروز پدیده استفاده آسیب‌زا از اینترنت است (توماس ۱، ۲۰۲۰)، بنابراین تفکر انتقادی ضعیف در این والدین موجب می‌شود تا در القای این مهارت به فرزندان خود تبحر نداشته و این دلیلی بر ارتباط این دو سازه با یکدیگر است.

نتایج به دست آمده در بخش دوم نشان داد که استفاده آسیب‌زای والدین از اینترنت قادر به پیش‌بینی منفی هویت دینی نوجوانان است و استفاده آسیب‌زای پدران از اینترنت نقش بیشتری در ایجاد مشکل در هویت دینی نوجوانان دارد. این بخش از یافته‌ها به صورت غیرمستقیم با مطالعات رضاییان و توتونچی (۱۳۹۸)، پاکوفته و دیگران (۱۴۰۰) و یاری‌گرروش و دیگران (۱۳۹۸) همسو است. در این زمینه پاکوفته و همکاران (۱۴۰۰) نشان دادند که کیفیت بالای روابط والد-فرزندی باعث انتقال ارزش‌ها و باورهای مذهبی بین‌نسلی و افزایش همانندی مذهبی بین والدین و فرزند می‌شود. بنابراین می‌توان یکی از تبیین‌های معناداری این رابطه را تأثیر استفاده آسیب‌زای والدین از اینترنت بر والدگری و کیفیت روابط والد-فرزندی دانست. طبق نظر بلومر، هر فرزند بی‌شترین تجربه را از پدر و مادر خود می‌آموزد و هم‌نوايي عمیقی با ارزش‌ها و هنجارهای والدین خود دارد (آزادارمکی و غفاری، ۱۳۸۳). به این ترتیب می‌توان گفت والدین اصلی‌ترین عنصر در شکل‌گیری هویت دینی نوجوانان هستند و وجود نواقص والدگری می‌تواند موجب ایجاد بحران در هویت دینی نوجوانان می‌گردد. در همین راستا یاری‌گرروش و دیگران (۱۳۹۸) گزارش نمودند اشتغال بیش از حد والدین به استفاده از اینترنت سبب می‌شود تا آنان فرصت و وقت کافی برای رسیدگی و توجه به فرزندان خود و انجام دادن فعالیت‌های مشترک با آنها را نداشته باشند. در نتیجه والدین با این مشکل، فرصت لازم برای هم‌نوايي و الگوگیری از خود را برای فرزندانشان محدود می‌کنند و در نتیجه انتقال بین نسلی باورها و عقاید مذهبی مختل می‌شود. در تبیین دیگر باید گفت که نوجوانان در عصر حاضر دائماً در معرض سیستم‌های اعتقادی خارج از خود قرار می‌گیرند که باعث می‌شود تا بر اساس گفت‌وگو با دوستان و میل شخصی به یادگیری دربارهٔ ادیان و فرهنگ‌های دیگر پردازند و چنین مواجهه‌ای با ادیان و فلسفه‌های دیگر، آنان را مجبور می‌کند تا دیدگاه‌های شخصی خود را دربارهٔ ایمان، خدا، و دین بررسی کنند (چادری و میلر، ۲۰۰۸). در این جا والدین باید به نوجوان کمک کنند تا هویت دینی خود را بازیابی کند و این همیاری در گرو صرف زمان برای بحث، تبادل نظر و گفت و گوی منطقی والدین و نوجوان است. واضح است که والدینی با استفاده آسیب‌زا از اینترنت، قادر به این صرف وقت نبوده و حتی ممکن است از اطلاعات کافی جهت هدایت درست این گفت‌وگو را نداشته باشند و پیامد این روند، هویت دینی ضعیف است.

نکته مورد توجه دیگر در یافته‌های این پژوهش، نقش پررنگ‌تر استفاده آسیب‌زای پدران از اینترنت نسبت به مادران در تضعیف تفکر انتقادی و هویت دینی نوجوانان است که در مطالعات قبلی به آن بی‌توجهی شده است. بنابه نظر محقق این موضوع به این دلیل است که پدران اغلب به دلیل اشتغال نسبت به مادران زمان کمتری در تعامل با فرزندان خود هستند و اگر این زمان اندک نیز با صرف وقت در اینترنت بگذرد، فرصتی برای تعاملی با کیفیت و سالم با فرزند و تبادل نظر انتقادی باقی نمی‌ماند و این روند پیامد استفاده آسیب‌زای پدران از اینترنت را بر تفکر انتقادی و هویت دینی پررنگ‌تر می‌سازد.

در یک جمع‌بندی کلی باید گفت با توجه به شیوع بالای استفاده آسیب‌زای مادران و پدران از اینترنت در شهر اصفهان و با در نظر گرفتن پیامدهای منفی این پدیده بر تفکر انتقادی و هویت دینی نوجوانان و نقش اساسی تفکر انتقادی و هویت دینی نوجوانان برای رویارویی با وقایع زندگی، ارزشیابی و تصمیم‌گیری‌های منطقی و کاهش آسیب‌پذیری این گروه از رسانه و اینترنت، لازم است والدینی که دچار استفاده آسیب‌زا از اینترنت هستند، شناسایی و مداخلاتی مبتنی بر سواد رسانه‌ای برای آنان ارائه شود. ارائه اقداماتی در زمینه استفاده درست از اینترنت به والدین می‌تواند مسیر دستیابی نوجوانان به مهارت تفکر انتقادی و کسب هویت دینی را تسهیل کند. نتایج پژوهش حاضر به متخصصان این حوزه کمک می‌کند تا جهت توانمندسازی نوجوانان و محافظت از آنان در برابر رسانه و اینترنت، به واسطه مداخلات مبتنی بر خانواده گام‌های اساسی بردارند.

منابع

- آزادارمکی، تقی و غفاری، غلامرضا (۱۳۸۳). جامعه‌شناسی نسلی در ایران. تهران: پژوهشکده علوم انسانی و اجتماعی جهاد دانشگاهی.
- احمدی، سارا (۱۴۰۲). بررسی نقش خانواده در شکل‌گیری هویت ملی و دینی دانش‌آموزان. *اولین همایش بین المللی معلمان برتر و مدارس پیشرو در هزاره سوم، بوشهر*.
- اسحاق‌نیموری، ندا، ابوالقاسمی، شهرام، و حمزه‌پور حقیقی، طاهره (۱۴۰۲). تحلیل معادلات ساختاری در رابطه بین الگوهای ارتباطی خانواده با گرایش به تفکر انتقادی و شادکامی دانش‌آموزان با نقش میانجی انعطاف‌پذیری شناختی در دانش‌آموزان. *مطالعات روانشناختی نوجوان و جوان*، ۴(۱)، ۶۱-۷۵. <https://www.doi.org/10.52547/jspnay.4.1.61>
- پاکوفته، نسرین، نصری، صادق، نصرالهی، بیتا و فرخی، نورعلی (۱۴۰۰). بررسی روابط والد فرزند با هویت دینی در دانشجویان: نقش تعدیل‌کننده جنسیت. *مسائل کاربردی تعلیم و تربیت اسلامی*، ۶(۱)، ۳۱-۵۲. <http://dx.doi.org/10.52547/qaie.6.1.31>
- حبیبی‌کلیبر، رامین، و بهادری خسروشاهی، جعفر (۱۳۹۹). اثربخشی آموزش مهارت‌های زندگی (تفکر انتقادی) بر تسلط بر خود و نگرش به مصرف مواد مخدر در دانش‌آموزان دوره متوسطه. *تفکر کودک*، ۱۱(۱)، ۲۷-۴۶. <https://doi.org/10.30465/fabak.2020.5547>
- حیرانی، سعید، فیروزی مقدم، محمود، و علوی مقدم، مهیار (۱۳۹۹). بررسی تفکر انتقادی در ادبیات کودک و نوجوان. *ماهنامه جامعه‌شناسی سیاسی ایران*، ۳(۴)، ۳۹۰-۳۴۱۴.
- خوشاوی، فاطمه (۱۳۹۰). رابطه هویت دینی با شادمانی در دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی نجف‌آباد. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی تهران.
- رضائیان، حمید، و توتونچی، بهاره (۱۳۹۸). پیش‌بینی هویت دینی فرزندان بر اساس الگوهای تعاملی خانواده، دین‌داری والدین و تفکر انتقادی نوجوان. *مطالعات زن و خانواده*، ۷(۳)، ۱۰۹-۱۲۸. <https://doi.org/10.22051/jwfs.2020.9643.1133>
- رفیعی، فرزانه (۱۴۰۲). نقش هویت دینی در پیش‌بینی اعتیاد به اینترنت و گرایش به مواد مخدر (مطالعه موردی: دانش‌آموزان دختر نوجوان منطقه پردیس تهران). *ایده‌های نوین روانشناسی*، ۱۶(۲۰)، ۱-۱۲. <https://jnip.ir/article-1-892-fa.html>
- سلیمانی، اسماعیل، سرشار، مهدیه، و میرمهدی‌پور کوه‌کمر، سید جواد (۱۳۹۹). مدل روابط ساختاری بین هویت دینی و سرمایه اجتماعی با کیفیت زندگی: نقش واسطه‌ای تمایز‌یافتگی خود. *مسائل کاربردی تعلیم و تربیت اسلامی*، ۵(۳)، ۶۱-۸۲. <http://dx.doi.org/10.29252/qaie.5.3.3>
- شادمانی، اسماعیل، واحدی، مهدی، و نوروزی، داریوش (۱۳۹۵). رابطه استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی با هویت جوانان شهر تهران. *فرهنگ مشاوره و روان‌درمانی*، ۲۸: ۱۸۲-۱۶۳. <https://doi.org/10.22054/qccpc.2017.7094>

شهیکی، مسعود، رخس بهار، زهره، پیرمادیان، سامره، و نوروزی، نسرين (۱۴۰۱). خانواده و جایگاه آن در شکل گیری هویت نوجوان. *نهمین کنفرانس ملی پژوهش‌های نوین در تعلیم و تربیت، روانشناسی، فقه و حقوق و علوم اجتماعی، شیروان*.

فیروزفر، ایرج، فقیهی، علیرضا، و عرفانی، نصراله (۱۳۹۹). تدوین مدل اخلاق محیط زیستی بر اساس تفکر مراقبتی به واسطه تفکر انتقادی دانش آموزان دوره دوم متوسطه شهر همدان. *آموزش محیط زیست و توسعه پایدار*، ۱(۱)، ۲۵-۴۰. <https://doi.org/10.30473/ee.2020.7225>

قلمی، زهرا، و شعاع، اصغر (۱۳۹۷). بررسی سلامت روان، سبک زندگی و هویت دینی بین کاربران فعال و عادی شبکه‌های اجتماعی (مطالعه موردی: دانشجویان دانشکده حقوق و علوم سیاسی و علوم ارتباطات دانشگاه علامه طباطبائی). *پژوهش‌های ارتباطی*، ۲۵(۹۶)، ۱۳۵-۱۶۰. https://cr.iribresearch.ir/article_34474.html

متقی، شکوفه، و صفائی، صدیقه (۱۳۹۶). بررسی شاخص‌های روانسنجی پرسشنامه استفاده آسیب زا از اینترنت. *نشریه پژوهش در سلامت روانشناختی*، ۱۱(۲)، ۹۲-۱۰۲. <http://dx.doi.org/10.29252/rph.11.2.92>

یاربگرو، محیا، عامری، فریده، فرح بیجاری، اعظم، و دهشیری، غلامرضا (۱۳۹۸). نقش واسطه‌ای رضایت زناشویی و رابطه مادر-کودک در استفاده‌ی آسیب زای مادران از شبکه‌های اجتماعی مجازی و مشکلات رفتاری کودکان (مطالعه کمی و کیفی). *پژوهش‌های کاربردی روانشناختی*، ۱۰(۲)، ۱۳۷-۱۵۸. <https://doi.org/10.22059/japr.2019.274857.643159>

References

- Calvo-Francés, F. (2016). Internet Abusive Use Questionnaire: Psychometric properties. *Computers in Human Behavior*, 59, 187-194. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2016.01.038>
- Chaudhury, S & Miller, L (2008). Religious Identity Formation Among Bangladeshi American Muslim Adolescents. *Journal of Adolescent Research*, 23. <https://doi.org/10.1177/0743558407309277>
- Coyne, S. M., Padilla-Walker, L. M., Fraser, A. M., Fellows, K., & Day, R. D. (2014). "Media time = family time": Positive media use in families with adolescents. *Journal of Adolescent Research*, 29(5), 663-688. <https://doi.org/10.1177/0743558414538316>
- D'Angelo, J., & Moreno, M. (2020). Screening for problematic internet use. *Pediatrics*, 145(Supplement 2), S181-S185 <https://doi.org/10.1542/peds.2019-2056F>
- De Masi, A & Wac, K. (2022). The Importance of Smartphone Connectivity in Quality of Life. In: Wac, K., Wulfovich, S. (eds) *Quantifying Quality of Life. Health Informatics*. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-94212-0_23
- Eshaq-Neimouri, N., Abolghasemi, S., & Hamzhepour-Haghighi, T. (2013). Structural equation analysis of the relationship between family communication patterns with critical thinking tendencies and students' happiness with the mediating role of cognitive flexibility in students. *Psychological Studies of Adolescents and Young People*, 4(1), 61-75. <https://www.doi.org/10.52547/jspnay.4.1.61> [In Persian]
- Firoozfar, I., Faghihi, A. & Erfani, N. (2020). Develop Model of Environmental Ethics Based on Caring Thinking through Critical Thinking for the Second Grade of High School Students in Hamadan.

- Journals of Environmental Education and Sustainable Development*, 9(1), 25-40. <https://doi.org/10.30473/ee.2020.7225> [In Persian]
- Galindo-Domínguez, H., Bezanilla, M & Campo, L. (2024). Relationship between social media use and critical thinking in university students. *Education and Information* <https://doi.org/10.1007/s10639-024-12953-z>
- Ghalami, Z., & Shoa, A. (2018). Investigating mental health, lifestyle, and religious identity among active and casual users of social networks (Case study: Students of the Faculty of Law, Political Science, and Communication Sciences of Allameh Tabatabaei University). *Communication Research*, 25(96), 135-160. https://cr.iribresearch.ir/article_34474.html [In Persian]
- Günaydın, N., Kaşko Arıcı, Y., Kutlu, F & Demir, E. (2022). The relationship between problematic Internet use in adolescents and emotion regulation difficulty and family Internet attitude. *J Community Psychol*, 50(2):1135-1154. <https://doi: 10.1002/jcop.22708>. Epub 2021 Sep 18.
- Habibi-Kaleybar, R. & Bahadorikhosroshahi, J. (2020). The Effectiveness of Teaching Life Skills (Critical Thinking) on Self-Control and Attitudes toward Drug Abuse among High-School Students. *Thinking and Children*, 11(1), 27-46. <https://doi.org/10.30465/fabak.2020.5547> [In Persian]
- Ioannidis, K., Taylor, C., Holt, L., Brown, K., Lochner, C., Fineberg, N. A., Corazza, O., Chamberlain, S. R., Roman-Urrestarazu, A., & Czabanowska, K. (2021). Problematic usage of the internet and eating disorder and related psychopathology: A multifaceted, systematic review and meta-analysis. *Neuroscience and Biobehavioral Reviews*, 125, 569-581. <https://doi.org/10.1016/j.neubiorev.2021.03.005>
- Keiser, S.H. (2015). Religious identity and the perception of linguistic difference: The case of Pennsylvania German. *Language & Communication*, 42(0): 125-134 <https://doi.10.1016/j.langcom.2014.12.009>
- Kożybska, M., Kurpisz, J., Radlińska, I., Skwirczyńska, E., Serwin, N. (2022). Problematic Internet Use, health behaviors, depression and eating disorders :a cross-sectional study among Polish medical school students. *Annals of General Psychiatry*, 21, 5 <https://doi.org/10.1186/s12991-022-00384-4>
- Liu, J., Wu, L., Sun, X., Bai, X & Duan, C. (2023). Active Parental Mediation and Adolescent Problematic Internet Use: The Mediating Role of Parent–Child Relationships and Hiding Online Behavior. *Behav. Sci*, 13, 679. <https://doi.org/10.3390/bs13080679>
- Liu, S., Wu, P., Han, X., Wang, M., Kan, Y., Qin, K & Lan, J. (2024). Mom, dad, put down your phone and talk to me: how parental phubbing influences problematic internet use among adolescents. *BMC Psychol*, 12(125); <https://doi.org/10.1186/s40359-024-01620-0>
- Lopez-Fernandez, O., Romo, L., Kern, L., Rousseau, A., Lelonek-Kuleta, B., Chwaszcz, J., et al. (2023). Problematic Internet Use among Adults: A Cross-Cultural Study in 15 Countries. *J. Clin. Med*, 12(3), 1027; <https://doi.org/10.3390/jcm12031027>
- McDaniel, B. T., & Coyne, S. M. (2016). Technoference: The interference of technology in couple relationships and implications for women's personal and relational well-being. *Psychology of Popular Media Culture*, 5, 85–98. <https://doi.org/10.1037/ppm0000065>
- McDaniel, B. T., Galovan, A. M., Cravens, J. D. & Drouin, M. (2018). “Technoference” and implications for mothers’ and fathers’ couple and coparenting relationship quality. *Computer in Human Behavior*, 80, 303– 313. <https://doi: 10.1016/j.chb.2017.11.019>

- Mottaghi, S, & Safaie, S.(2017). Psychometric properties of Internet abusive use questionnaire. *Research in psychological health*. 11 (2) :92-102. <http://dx.doi.org/10.29252/rph.11.2.92>[In Persian]
- Muttaqin, D., Chanafi, A. R., Nofelia, B. I. A., Khristi, T. C., & Wahyuningsih, S. (2022). Role of parents and friends in adolescents' identity formation in Indonesia. *Indigenous. Jurnal Ilmiah Psikologi*. 7(1), 1-14. doi: <http://doi.org/10.23917/indigenous.v7i1.15680>
- Otsuka, Y., Kaneita, Y., Itani, O., Jike, M., Osaki, Y., Higuchi, S. (2020). Skipping breakfast, poor sleep quality, and Internet usage and their relation with unhappiness in Japanese adolescents. *PLoS ONE*, 15(7), e0235252. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0235252>
- Pakooftah, N., Nasri, S, Nasrolahii, B., & Farokhi, N. (2021). Relation between parent-child relationships with religious identities in students: The moderating role of gender. *qaiie*. 6(1), 31-52.<http://dx.doi.org/10.52547/qaiie.6.1.31>[In Persian]
- Paul, R.W. (2018). *Critical Thinking and the Critical Person*. 1st Edition, Routledge
- Rafiei, F, Mashayekh M.(2023) The Role of Religious Identity in Predicting Internet Addiction and Drug Addiction (A Case Study of Adolescent Female Students in Pardis District of Tehran). *JNIP* . 16 (20),1-12. <https://jnip.ir/article-1-892-fa.html>[In Persian]
- Ramírez-Coronel, A., Mahdavi, A., Abdu, W., Azis, R., Amir Al-Salami, A., Margiana, R., Al-Khafaji, F., & Beheshtizadeh, N. (2023). Religious beliefs, addiction tendency, sexual dysfunction and intention to divorce among Muslim couples. *HTS Teologiese Studies/Theological Studies*. 79(1), a8400. <https://doi.org/10.4102/hts.v79i1.8400>
- Rezaeian, H. & Tutunchi, B. (2019). Predicting the religious identity of children based on interactive family patterns, parental religiosity and critical thinking of adolescents. *Journal of Woman and Family Studies*, 7(3), 109-128. <https://doi.org/10.22051/jwfs.2020.9643.1133>[In Persian]
- Ricketts, J. C. (2003). *The Efficacy of Leadership Development, Critical Thinking Dispositions, and Students Academic Performance on the Critical Thinking Skills of Selected Youth Leaders*. Dissertation Presented to the Graduate School of the University of Florida in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Doctor of Philosophy.
- Roberts, J. A. & David, M. E. (2016). My life has become a major distraction from my cell phone: Partner phubbing and relationship satisfaction among romantic partners. *Computers in Human Behavior*, 54, 134 – 141. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2015.07.058>
- Sakakihara, A., Haga, C & Osaki, Y. (2019). Association Between Mothers' Problematic Internet Use and the Thinness of Their Children. *Cyberpsychol Behav Soc Netw*, 22(9), 578-587. <https://doi:10.1089/cyber.2018.0685>.
- Shadmani, A., Vahedi, M., & Norouzi, D. (2016). The relationship between the use of virtual social networks and the identity of young people in Tehran. *Journal of Counseling and Psychotherapy*, 28: 163-182. <https://doi.org/10.22054/qccpc.2017.7094>[In Persian]
- Soleimani, A., Sarshar, M., & Mirmahdipour Kouhkamer, S. J. (2019). Model of structural relationships between religious identity and social capital with quality of life: The mediating role of self-differentiation. *qaiie*, 5(3), 61-82. <http://dx.doi.org/10.29252/qaiie.5.3.3>[In Persian]
- Thomas, D. (2020). Social Media Addiction, Critical Thinking and Achievement Emotions Among EFL Students in Thailand. *Asia Pacific Journal of Educators and Education*, 35(1), 157-171 <https://doi:10.1108/LHT-11-2021-0393>

- Trumello, C., Vismara, L., Sechi, C., Ricciardi, P., Marino, V., Babore, A. (2021). Internet Addiction: The Role of Parental Care and Mental Health in Adolescence. *Int. J. Environ. Res. Public Health*, 18, 12876. <https://doi.org/10.3390/ijerph182412876>
- Yarigarraresh, M. , Ameri, F. , Farahbidjari, A. & Dehshiri, G. (2019). Mediating roles of marital satisfaction and mother-child relationship in pathological use of social networking sites of mothers and behavioral problems of children (quantitative and qualitative study). *Journal of Applied Psychological Research*, 10(2), 137-158. <https://doi.org/10.22059/japr.2019.274857.643159>[In Persian]
- Zhu, Y., Deng, L., & Wan, K. (2022). The association between parent-child relationship and problematic internet use among English- and Chinese-language studies: A meta-analysis. *Front. Psychol*, 13, 885819. <https://doi: 10.3389/fpsyg.2022.885819>